

Prešernova oporoka

6. februarja 1849

Weil mich eine Person
so thue ich dich jetzt an
keines sollte aber doch

Drobni zapiski, opombe in pojasnila o dogodku, povezanem s pesnikovo smrtjo 8. februarja 1849

Bleda prijateljica

Zanimiva je ta moja blede prijateljica kakor so zanimivi njeni drobni doneski o Prešernu.

Saj tega ni še tako dolgo, kar je bila spet pri meni. Sedela je na istem stolu, v istem prostoru in kraju, kjer sta nešteto krat posedevala oba prijatelja: prvi učen prešernovec, drugi pa žgoc in nedosegljiv satirik, v besedi in podobi; danes sta žal že oba mrtva in predana zgodovini.

»Daj, povej,« je tiho povzela, »povej mi kaj o Prešernu. Veš, trudna in izmučena je moja misel in želim si tople besede o njem, ki nam je prav danes tako blizu, kakor še nikdar popreje!«

Pri tem me je gledala z vprašujočimi, široko odprtimi očmi, vedno pa nekam zamišljena in bolesto bleda obličja.

Res, to žensko dete ima prav! Potrebni smo danes njegove besede in kar premalo ga še poznamo, tega čudovitega moža, čigar pesem je zajeta iz nesmrtnega pesniškega vrelca: polna čustvenosti, sočnega stavka pa tudi onih krepkih prešernijanskih besed, ki so vzbujale v porednem nareku njegovih ust tolikokrat vedrino in smeh.

Njej na ljubo se je sprostila moja misel, Prešernu pa naj bo to v spomin in slavo za zlati dar, s pomočjo katerega sem lahko predelal te misli kakor pester gobelin in jih prepletal še z nitkami svojih srčnih doživetij, ki so se mi porajala ob prebiranju njegovih izvirnih listin, pesnitev, beležk in ustnega izročila že pokojnega velikega prešernoslovca in dragega mojega prijatelja.

Spominska obletnica

Sleherno leto spolzi mimo nas tiho in skromno, kakor bežna senca, obletnica tistega žalostnega trenutka, ko nas je zapustil Prešeren.

Zgodilo se je to na četrtek, 8. februarja 1849. Nekako pet minut pred osmo uro zjutraj je pesnik še proseče dahnul svojo poslednjo misel, kakor je omahnil in obledel tiho, nepremično, kakor posekana lipa.

Dar, ki nam ga je zapustil Prešeren, je droben, a ni majhen; prepoln je topline in ljubezni. Vsi vemo, da se je ta pesniški dar spočel prav ves iz tistih bednih trenutkov njegove največje srčne bolesti: neizpolnjene hrepenje.

Dve pesnikovi stvaritvi

Ne smemo pozabiti! Zapustil nam je poleg drugega dve stvaritvi, ki sta posebno značilni zanj in za njegovo tedanje ustvarjanje: **Sonetni venec** (l. 1834.) in **Oporoka** (l. 1849.). Kakor je Sonetni venec poln ljubezni in nežne topline, ki kaže, da ga je ustvarjal pesnik kot 33 leten, torej še mlad in sanjav mož, tako nam priča izročilo o njegovi oporoki, da jo je izgovoril iz treznosti, dobro premišljeno in da je ta listina izjava zrelega, zelo resnega, cellega moža.

Kakor je za nas Sonetni venec omamno dehteča pesniška cvetka, tako je za nas bridsko resna, poučna in prav za današnje dni zelo zanimiva njegova ustna oporoka, ki je bila tudi zapisana in uradno potrjena.

Zanimiva uradna listina

V uradni oporočni listini, ki je malo komu znana, se nam Prešeren ni pokazal samo mojstra, ampak tudi kot izvrsten pravnik, znan in priznan — ne zastoj — daleč naokolu. V svoji ustni oporoki je bil kratek, jednat, zelo skopih besedi. Premišljeno jih je sukal in izgovoril — kljub hudi bolezn — tako spretno, kakor je to le znal Francé Prešeren.

Ko je začutil, da se bliža ura ločitve, je pričel izpovedovati svojo misel. Bilo je to natančno 48 ur pred smrtjo, torej v torek, 6. februarja 1849. leta ob 8. uri zjutraj.

Sence okrog pesnika

V noči od ponedeljka, 5. februarja, na torek, 6. februarja zjutraj, se je zgodil v pesniku majhen preobrat, da je sklenil napraviti oporoko. Ta uradno potrjena listina je zato edinstvena in resnično nad vse zanimiva: za pesnika, za njegovo tedanje misel in kako je nato izpovedoval svojo poslednjo voljo. Čudna luč pada na ves tisti krog oseb, ki so se kar nekam tajinstveno sukale okoli poeta. Ta krog ga je zagrnil v motnih okoliščinah prav do njegovih poslednjih trenutkov — pa še čez!

Poleg zdravnika, ki mu je bil kajpada skrajno potreben, so ga v tem času stalno obiskovale še zanimive postavbe, značilne za okolje, v katerem je bila storjena pesnikova oporoka. To so bili: dr. Janez Bleiweis, urednik in izdajatelj »Novice« Miha Kastelic, »izdajatelj« »Krajske Zbeline«, dekan Dagarin, znani pridigar, in pa gostilničarka Ana Jalenova — klicali so jo za »mamico«.

Ze davno ugasle sence teh postav in še pesnikove sestre Katre, na čelu vseh pa skrit v ozadju sam Prešernov brat Jurij, so bile tiste neme sile, ki so plahutale v krogu in se tako čudno sukale okoli pesnika in njegove literarne zapuščine, da je kljub svoji nemoči ves izčrpan, bešen na duši in telesu, že na smrt pripravljen, zbral vsvo svojo duhovitost in nam izročil to, danes že orumenelo listino njegove poslednje, a zelo jasno izpovedane volje.

Pesnikov predalnik in njegova vsebina

Za razumevanje svojih izjav in pesnikov oporoki moram izpovedati, da je imel pesnik v svoji delovni sobi, ki mu je v tedanjih skromnih razmerah služila tudi za bolniško sobo, poleg preproste mize, natrpane s knjigami, listinami in

starimi papirji, še predalnik, ki je za nas prav ob tem razmišljanju posebno pomemben. V tem predalniku je bilo polno pesniškega blaga, v večini takega, ki ga je odložil sleherno noč, ko je prišel iz vsele pivske družbe domov. Večkrat je podarjal domačinom, da se ta predalnik — posebno en predel — ne sme odpirati in naj nihče ne brska po njem, ker — »ni za mlada dekleta!«

Razumemo pesnika, kaj ne? Da pa nam bo reč še bolj jasna, naj zabeležim, da je imel Prešeren navado, da je sleherni tehtni domislek — najsi je bil le skromen zametek kakšne pesnitve — vestno zabeležil. In vse to na določeno obliko papirja, ki ga je prirežanega vedno nosil po žepih. Zapisoval pa je, se razume, tudi tako sproščeno blago, ki se mu je porajalo v družbi in v opoju vinskih hlapov. Časih res tudi v malce goltajočih, ohlapnih stihih. Če ni utegnil napisati takoj, je

Prav okoli predalnika in njegove vsebine se je sukala mračna igra — senca. Ni moj namen razvzlatovati, natančno kdaj in kako se je vse godilo okrog umirajočega Prešerna — to je pač celo poglavje zase. Lahko samo opozorim, da sta v pogledu oporoke, ki je bila tako prenovljena, za izgubljeni ali za uničeni literarni del zapuščine značilna in ugovorj jasno izpovedana po samem Prešernu dva stavka: začetni in končni v oporoki!

To pač zaznamujem zato, da nam bo ves pitek z zanimivo predigro čim inšnejši, preden stopimo v čas in prostor, kjer so odmevale po pesniku tako pomembno in pametno izpovedane besede.

Doneski blede »neznanke«

Za spominsko obletnico dneva Prešernove oporoke — ki je padel letos v februarju na soboto — sem imel pripravljen in že zaključen ta spis za objavo, ki naj bi orisal ves pitek pesnikovega izročila, kako se je to izvršilo pred 94 leti v Prešernovem stanovanju, v hiši Franca Mayerja števil. 181 v Kranju. Jedro tega opisa ni nastalo šele za 94. obletnico, marveč je povzeto iz različnih odmiškov obsežnega rokopa, ki čaka — pripravljen za ponedeljsko »Jutro« — objave v moji miznici pod naslovom: »Prešernova smrt in njegova literarna zapuščina.«

Da pričujoči spis ni izšel ob času, kakor mu je bilo to zahtevano, je kriv dogodek, ki me je nepričakovano dohitel. Nekaj tednov bo že tega, kar je bila ona blede neznanka pri meni. Potrkala je in tiho vstopila, To je vitka ženska pojava.

skopo in pojemajoče, nato pa kmalu vsa prevzeta, žarečih oči, še vedno pa blehlic izpovedovalca stvari, ki sem si jih sproti vestno beležil. Nitka njenega zanimivega pripovedovanja se izpleta po izročilu iz bidermajerske Ljubljane preko tihga, takrat polvaškega mesteca Kranja. Šla prav na Koroško, kjer je župnikoval Prešernov brat Jurij, od tod pa se je odvijala po tolikih letih uganjanja spet nazaj na svoje pravo mesto. Vse te navedbe so podprte z dokumenti, zlahtnimi in vseskozi resničnimi.

Z novim, nepričakovanim doneskom sem pričujoči odlomek z naslovom »Prešernova oporoka« takoj izpopolnil in skušam podati kar najbolj jasno in razumljivo sliko tistega 6. februarja 1849.

Predigra usodnih dni

Preden stopimo v slabo prežračeno pesnikovo sobico, polno vlažnega zraka in težkega izparevanja po zdravih, listinah, knjigah, črnili in prahu, si ogledimo v bežnih orisih čas in okolje, ki je obdajalo in glodalo na smrt bolnega poeta. Bil je v svojih najbolj trpkih trenutkih primoran duševno samevati: zapuščen skoraj od vseh se je kot poslednji iz zlahtne četvorice — Prešeren, Cop, Smole in Korytko — pripravil na pot večnega pokoja.

Prešeren zapusti Ljubljano

Pisalo se je l. 1846. — bilo je meseca oktobra — ko se je preselil dr. Prešeren — tako so poročale »Novice« — kot sa-

vice. Nasproti dr. Janezu Bleiweissu je bil Prešeren sicer vljuden, v splošnem pa precej hladen in zapet. Razumljivo, če je bil Bleiweiss Koseski »pesnik po božji volji!«

Povedati je treba, da je bil Prešeren še tudi v Kranju zaznamovanec, »fragajsta« — svobodomelec, ker se je vedno zavzemal, da bi imelo tudi ljudstvo svojo besedo. To je bil v Prešernovi dobi hud zločin proti avstrijski vladi; Bleiweiss pa je bil pravičeren in čistokrvni vladni pristaja.

V Kranju se je pesnik sporazumel s preostlim človekom popolnoma in mu je pomagali, kjer koli se je dalo. Svojo zabavo in uteho za bolest »neizpolnjene hrepenje« si je pač iskal tudi tu — mogoče še bolj kakor v Ljubljani — v opoju vesele družbe in v krepki sproščeni besedi. Sploh je njegova nebrzdana beseda brstela bohotno prav v času Prešernovega bivanja v prijazni gorenjski metropoli.

Mayerjeva Cilka, lepa natakarka znane kranjske gostilnice, je mnogokrat rdeli kakor mak že ob spominu na začetke pesnikovih verzov, kakršni je bil tale, njej posvečen: »Ne maram za naše, so mrzle krvi...« Pa tudi zala mladonoročena ženska, nekdanja Smoletova kuharica, ga ni mogla pozabiti in ga je obiskala, kadar koli je prišla v Kranj; saj je v njej bil skrit kotiček nevestinega cvetja hranila njegov spomin na lističu, njej na čast zloženo veselo ženitovansko napitnico, tako kakor to je nato po pesnikovi besedah zapisal »en dragi«: »Uon, ki tičeš po nebam žvi...«

V tem preprostem malomeščanskem okolju je ubijal pesnik s pridnim delom dneve, zvečer pa je utapljal skrb v nizkih sobah, polnih tobačnega dima in vinskih hlapov.

Spoznanje bolezni

Tupatam je šel še v Ljubljano. In ko je bil 1848., v letu polnem prevratov in novih idej, pri zdravniku, se mu je ob doktorjem resnem svarilu prvič od zaskrbljenosti skrčilo srce. In ko je njegov »Zdravilica« kmalu za »em zagledala beli dan v »Novicah«, je bil nekakaj tako vedri in sanjavi mož že nemiren, zbezan, zagrenjen in zelo potrt.

Tu se zdaj prične naša povest. Žalostna in resnična, o dogodkih in ljudeh, ki so več ali manj pomagali, da so razjedali bolesteni trenutki že težko bolnega poeta in mu krčili že itak kratko odmerjeno življenjsko pot.

Znaki Prešernove bolezni

Bilo je v začetku oktobra 1848, ko je Prešeren že občutil z vso resnostjo kal hude bolezni, tisto zavrtno kal, katere se je tako strahotno bal. Zato se je pričel ves zaskrbljen kljub še vedno zelo toplim zarkom zavijati zelo previdno v tople suknjič in povrhu se v težko pelerino. Zahajal je po zdravniškem nasvetu na kraje pa tudi še na daljše izprehode v bližnjo kranjsko okolico. Bil je še vedno krepka, markantna pojava, obilnega, močnega stasa, s krepkimi gorenjskimi rameni. Vendar pa je postal v hrbu skoraj dan v dan bolj upognjen, z globoko počešeno glavo na prsih, vedno bolj mrko zamišljen. Prej tako lahkotnega koraka, je stopal zdaj že počasi, trudno, podsvajajoč z levo nogo, kadar je šel vdano proti svojemu domu.

V torek, 17. oktobra 1848, je začutil, da se ga loteva kar stopnjema čudna drema-vica in otopelost. Pa tudi misel, je opazil, se mu ni odvijala več tako naglo kakor prej. Jezik da mu postaja težak in se mu zapleta bolj in bolj. Zaželel si je samota, miru, počitka.

Na robu obupa

Sobota, 28. dan oktobra 1848, je bil med najžalostnejšimi dnevi njegovega življenja. Pesnika je začela prevzemati vročina. Po hrbu ga je pa spreletaval mraz. In želalo in peklo ga je v grlu vedno huje. Zato je stopal ves mračen in zamišljen v negotovost, ves dan je begal po cestah.

V mraku bolezenskih blodnj se je pričel oklepati vedno bolj one strašne misli, ki ga je obelavala že nekoč v hlapovih, ki jih je izparevala Mayerjeva gostilnica, se je sprazil proti večeru v kot stranskega prostora, nekakšne shrambe, segel je po kravati in kovinski ključki — zaropotal je stol, zakrilil je obupanec z rokami in izgubil zavest...

Naslednji dan, v nedeljo zjutraj 19. oktobra, se je pa prebudil nerazpravljen, razmršen in ves odpet. V vratu ga je bolelo, v ustih je občutil grenko slino in skozi meglico je videl privide prestrašenih oči kovača in nek hlapajočega glasu Jale-nove »mamice«. Prišel se mu je jasni do-jem, da se je snoči zgodilo z njim nekaj strašnega. Od takrat ni zapustil več svojega bivališča.

Pesnik resno zboli

Na Martinovo, 11. novembra 1848. leta — bila je spet sobota — ga obišče Kastelic. Pesnikovi sestra Katri je Mha potisnila naskrivaj zelenko žgane pijske kot dar za »ono stvar« od gospoda dr. Bleiweissa.

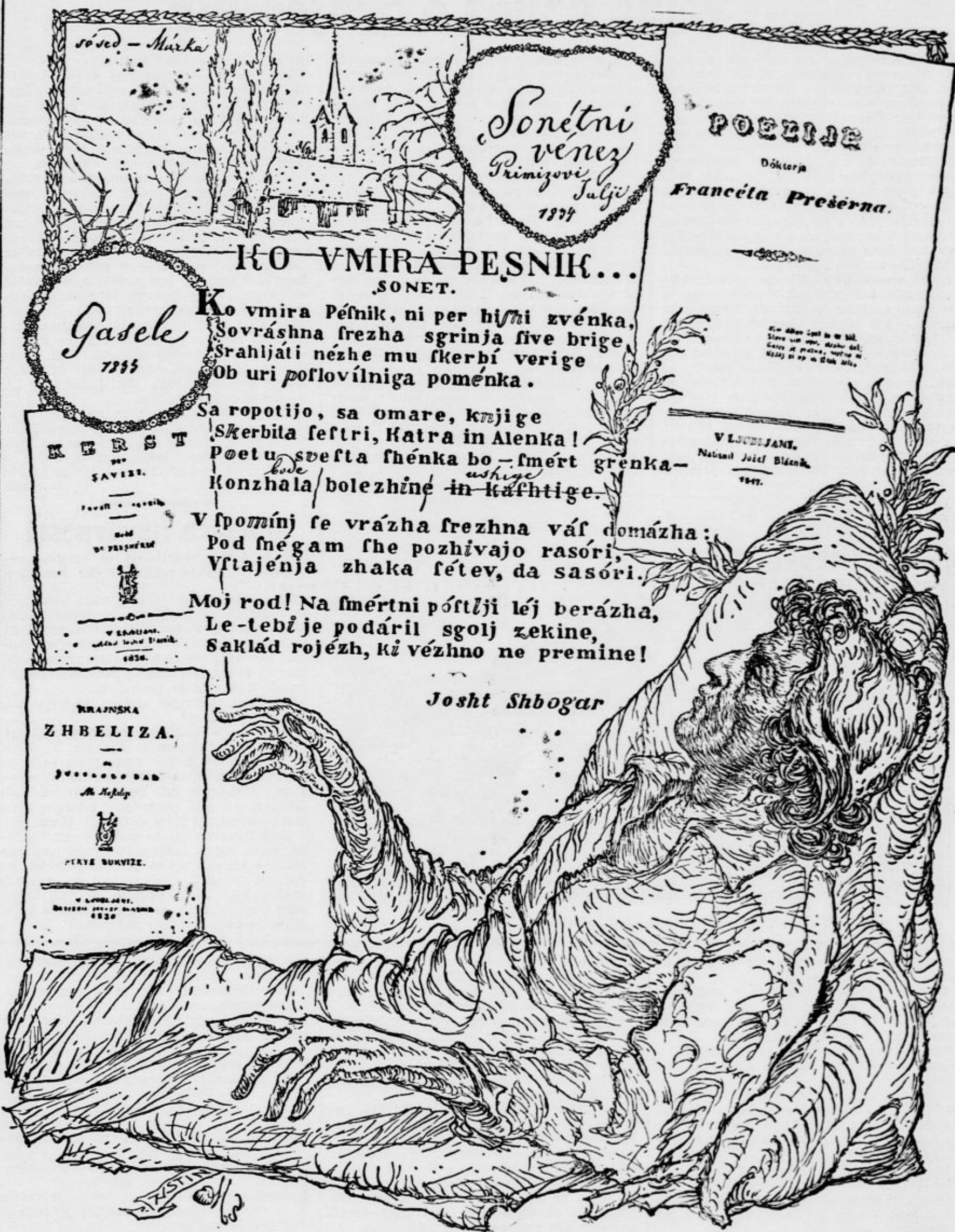
Pesnik potoži Kastelcu, da ima otekle noge in da ne more ven, zato pa da dela noč in dan; muči ga še nenečnost. Naposled zve Kastelic še od Katre, da je Prešerna prejšnjo soboto, 4. novembra, posetil prvič na domu zdravnika dr. Bežek. Kmalu nato se Miha poslovila in ne da bi povedal pesniku, gre po Bleiweisovemu naročilu h kranjskemu dekanu Dagarinu.

Pesnik dela neumorno in pridno kar naprej v sobi, posebno še, ker ga tudi ne motijo več veseli in razposajeni kriki kranjske mladosti po ulicah, saj so se takoj po prvem v tem mesecu pričele spet šole. Velike poč. ce so se namreč zaradi burnih dni 48. leta zavlekli prav do Vseh svetnikov.

V petek, 1. decembra 1848 dopoldne, ima pesnik ponovno v rokah neko zanimivo pobornico od 3. aprila istega leta, katero hoče obnoviti. Kar začuti anotan pritisk okoli srca, težko že diha in tuti, da se mu polagoma ustavlja voda. Pro-mu pade iz rok in primoran je prekiniti delo, da se odpočije. Silno si zaželi postelje.

Nadaljnem prihodnji ponedeljek

E. JUSTIN,
dikar-grafik.

napravil to doma, ko se je vrnil; saj je navadno delal in prepisoval svoje pesnitve še uro, včasih dve, pa še več, preden se je spravil k počitku. Pri tem ga je mnogokrat prevzela trudnost, da je premagan zadremal kar na mizi ob delu, ali pa ga je jutranja zarja zalotila celo še nerazpravljenega kar na neodgrnjeni postelji.

Pa kaj bi to! Kdo izmed nas pa je brez greha, posebno, če je zdrav — in Prešeren je vendar bil. Bil je ne samo fant ampak korenjak od fare. Bil je iz ponosne in zdrave gorenjske korenine, poln zdravja in močne krvi, da mu je pričelo kar pokati po členkih, ko se je zasukal malo pomežiknil, ustnici sta se mu pri tem narahlo gibali, v licu in bradi so nastajale jamice in naenkrat so se mu pri tem usuli veseli, poredni, žgocni, dobro popoprani in ostro začinjeni verzi kakor čebele iz panja.

Tak je bil Prešeren, kadar je bil dobre volje, ali pa, kadar je iskal utehe v tisti tekočini, kjer se utaplja »gorje ljubezni!«

Značilnost predalnika in oporoke

Torej je predalnik hranil zanimivo vsebino, ki pa je šla v večini po zlu. Le tu pa tam se je ohranil kak drobec in še ta po največ v skopem ustnem izročilu, ki ga pa, kakor se opaža, čuva sleherni kdor ga ima, kot skrivnost zase.

zavita v črno, preko lica pa zastrta s precej gosto kopreno. Vendar pa ne tako gosto, da bi kljub mraku in mediju soju namizne svetilke ne opazil skozi njo potez mladega, bledega obličja.

Čim je vstopila je z bežnim pogledom objela list moje risbe z Josht Shbogarja sonetom »Ko vmira Pesnik...«, ki sem ga imel prav tedaj za to priliko v delu. Pri tem se je rahlo nasmešnila, da so se ji zalesketali beli zobje izza pol priprtih, rdečih ustnic. Glavico je sklonila in tenak pramen zlatorumenih las je ozaril črno njeno oblačilo.

Se vedno brez besede je pristopila bliže k risbi, kakor bi si jo hotela natančneje ogledati — in že mi proži z mirnim dostojanstvom zavitek v preprostem kartonastem ovju.

Ze prvo prelistavanje me je osupnilo in ko uzrem naenkrat staro, orumenelo listino, overovljeno z dnem 27. novembra l. 1848., — s pesnikovim lastnorocnim podpisom, ki pa kaže že vse značilne znake v hudi bolezn trpečega človeka, ki ga je takrat že razkrajala — me je spravilo to res iz ravnotežja. Vsi znaki in viri izprčujejo dostojanstveno, da je ta primer pesnikovega podpisu bil najbrže eno izmed njegovih poslednjih drsenj po papirni poljanici.

Ko sem listal in drhte božal te orume-nele Prešernove papirje, mi je izprva

mostojen doktor pravice v gorenjsko me-stece Kranj.

Ljubljane same ni zapustil z bogve kako težkim srcem. Vsi resnični in srčno dobri prijatelji so bili že davno pokopani. Okolu Ane Jelovškove ga je pa posebno zadnje čase spreletavala vedno bolj neka mračna misel, ki ga je opominjala na neiskrenost Mihe Kastelca; čuden dvom mu je razjedal bolno srce. Ali je res Ana tudi Kastelčeva?

»Julija!« — to zlahtno krono Sonetnega venca je pa nosil v Kranju še prav tako v srcu kakor prej v Ljubljani. Da, še z večjim mirom, saj prej v Ljubljani mu je na slehernem koraku po ulicah udarjal v srce spomin na lahke dekliške stopinje. Ali pa se je spomin zapletal v gube Julijinega šumečega, bogato čipkaste krila.

Edini pomisleki zastran Ljubljane so bile njegove »Poezije«, katere je pridno pripravil, da jih izda pri Blazniku na Bregu. Po skrbni pripravi so izšle ob koncu leta 1846. z uradno letnico 1847.

Pesnik v Kranju

V mestecu Kranju, kjer je bil bliže svo-jemu rojstnemu kraju, se je kaj kmalu ves uživil. Meščani, posebno pa mali so-cialno šbki človek ga je hitro vzljudil in ga pričel visoko čislati. Prešeren je kaj-pada tudi v Kranju ostal naročnik »No-